

Balada o kapesníku

20.12.2009

Kapesník na tváři

Když jsem byla malá, měli jsme doma šuplík na kapesníky. Byly v něm za sebou dvě řady, každá se třemi komínky: vlevo pánské kapesníky pro otce a dědečka. Vpravo dámské kapesníky pro mámu a babičku. Ve středu dětské kapesníky pro mne.

Šuplík byl náš rodinný portrét v kapesním formátu. Mužské kapesníky byly největší, měly tmavé okraje v barvě hnědé, šedivé nebo bordó. Ženské byly menší, okraje bleděmodré, červené nebo zelené. Dětské kapesníky byly nejmenší, bílé, bez okraje, s obrázky květin nebo zvířat.

Každý jsme měli kapesníky jednak na všední dny, ty v přední řadě, jednak nedělní, v zadní řadě. V neděli musel kapesník, i když ho nebylo vidět, ladit s barvou šatů.

Žádný jiný předmět v domě, ani my sami jsme nikdy nebyli tak důležití jako kapesník. Měl univerzální použití: na rýmu, krvácení z nosu, poraněnou ruku, loket či koleno, na pláč nebo mezi zuby k potlačení pláče. Mokrý, studený kapesník na čelo byl proti bolení hlavy. Se čtyřmi uzly v rozích to byla pokrývka hlavy proti úpalu nebo dešti. Když si člověk chtěl něco zapamatovat, udělal si na kapesníku uzel. Když jste nesli těžkou tašku, ovázali jste si kapesníkem ruku. Mávalo se s ním při loučení, když z nádraží mizel vlak. A protože vlak

je rumunsky tren a slzy jsou v banátském dialektu trăn, pištění vlaku na kolejích mi vždy v uších znělo jako pláč. Když ve vesnici někdo umřel doma, hned mu přivázali bradu kapesníkem, aby ústa zůstala zavřená. Když ve městě někdo spadl na obrubník, vždy se našel chodec, který mrtvému přikryl tvář kapesníkem – kapesník byl jeho první rubáš.

Bílý batist

Oskar Pastior, který byl kdysi deportován do sovětského tábora nucených prací, mi vyprávěl, jak dostal od jedné staré ruské mámy kapesník z bílého batistu. „*Možná budete mít štěstí, ty a můj syn, a brzy vás pustí domů,*“ řekla Ruska. Její syn byl taky daleko od domova, jen jiným směrem, v trestanecké rotě. Oskar Pastior jí zaklepal na dveře jako vyhladovělý žebrák, chtěl vyměnit kus uhlí za jídlo. Pustila ho do domu, dala mu horkou polévku. A když mu do talíře ukápló z nosu – dala mu bílý batistový kapesník, který ještě nikdo nikdy nepoužil. Ten kapesník s háčkovaným okrajem, s rozetami, pečlivě vyšitými hedvábnou nití, to byla pro žebráka nádhera, která ho zároveň objala a zranila. Směs: na jedné straně tu byla útěcha z batistu, na druhé hedvábnými bílými čarami měřítko jeho zpustlosti. Oskar Pastior sám byl pro tuto ženu smíšenina: cizí žebrák v domě a ztracené dítě ve světě. V těchto dvou osobách ho gesto ženy obšťastnilo a zranilo: i ona byla pro něj dvojjediná: cizí Ruska a ustaraná matka s otázkou: Máš kapesník?

I já od té doby, co znám ten příběh, mám otázku: Je Máš kapesník platné všude a rozprostírá se v jiskření sněhu mezi mrazem a táním přes půl světa? Překračuje mezi horami a stepí všechny hranice až do obrovského impéria posetého trestnými a pracovními tábory. Je Máš kapesník nezničitelné, nezničí to ani kladivo a srp, ani stalinismus převýchovy všemi těmi tábory?

Už desítky let mluvím rumunsky, ale při rozmluvě s Oskarem Pastiozem mne to napadlo poprvé: kapesník je rumunsky batista. Opět ta smyslná rumunština, která svá slova nutí a žene jednoduše do srdce věcí. Materiál neudělá obchůzku, označuje se jako hotový kapesník, jako batista. Jako kdyby každý kapesník byl pokaždé a všude z batistu.

Oskar Pastior si ten kapesník držel v kufru jako relikvii. A po pěti letech v lágru si ji přivezl domů. Proč? – bílý batistový kapesník byl nadějí i strachem. Když pustíte z ruky naději i strach, umřete.

Ještě jiný příběh

Kapesníkem končí ještě jiný příběh. Syn mých prarodičů se jmenoval Matz. V třicátých letech ho poslali na obchodní školu do Temešváru, měl převzít rodinný obchod s obilím a koloniál. Na škole učili učitelé z Německé říše, normální nacisté. Matz se tam u vyučil hlavně na nacistu – bylo to vymývání mozků podle plánu. Když skončil školu, byl z Matze zanícený nacist, jako kdyby ho vyměnili. Štěkal antisemitská hesla, na nic nereagoval, jako slabomyslný. Můj dědeček ho několikrát uzemňoval: že celý svůj majetek nabyl díky úvěrům od židovských přátel. A když to nepomohlo, několikrát mu nafackoval. Jenže Matzovi umožnili rozum. Hrál si na vesnického ideologa, okřikoval vrstevníky. Měl kancelářské místo v rumunské armádě, ale když se mu teorie stala praxí, dobrovolně se přihlásil k SS, chtěl na frontu. Po pár měsících přišel domů, oženit se. Poučený zločiny na frontě, využil platné zázračné slovo, aby mohl na pár dní utéct válce. To slovo bylo: svatební dovolená.

Moje babička měla v zadním šupletí dvě fotografie svého syna: svatební a úmrtní. Na svatebním portrétu stojí jeho nevěsta v bílém, tenká a vážná, sádrová madona. Na hlavě věnec jako zasněžené listí. Vedle ní Matz v nacistické uniformě. Místo ženicha stojí voják. Svatební voják a svůj vlastní poslední voják vlasti. Jen co se vrátil na frontu, přišla úmrtní fotografie. Je na ní úplně poslední voják roztrhaný minou. Úmrtní fotografie je černý čtvereček, uprostřed kus bílé látky se šedou hromádkou člověka. V černi je bílá plachta jako dětský kapesník, bílý čtyřúhelník ve středu je pomalován bizarní kresbou. I pro moji babičku byla tato fotka smíšeninou: na bílém kapesníku byl mrtvý nacist, v její paměti živý syn. Babička měla ten dvojobrázek v modlitební knížce. Každý den se modlila. Možná i její modlitby byly dvojité. Možná sledovaly odtržení milovaného syna, který se změnil v posedlého nacistu, a prosily pána, aby opět miloval tohoto syna a nacistovi odpustil.

Dědeček sloužil v první světové válce. Věděl, o čem mluví, když v souvislosti se svým synem často a trpce říkal: „*Věru, když vlají vlajky, rozum sklouzne do polnice.*“ Toto varování se hodilo i do následující diktatury, v níž žil on sám. Každý den jsme viděli, jak rozum malých i velkých prospěchářů mizí v trubce. Rozhodla jsem se, že nebudu troubit na trubku.

© Copyright: Nobel Foundation, 2009